

УКРАЇНЬСЬКА ЕКОНОМІКА ПІД ЧАС ВОЄННОЇ АГРЕСІЇ РФ
І В ПЕРІОД ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ
UKRAINIAN ECONOMY DURING THE MILITARY
AGGRESSION OF THE RUSSIAN FEDERATION
AND IN THE PERIOD OF POST-WAR RECONSTRUCTION

<https://doi.org/10.15407/economyukr.2023.08.047>

УДК 330.101.541-047.44:[330.31:341.38](477)

JEL: E00, E17, E69

М.І. СКРИПНИЧЕНКО, д-р екон. наук, проф.,
член-кореспондент НАН України,
головний науковий співробітник з покладанням обов'язків
завідувачки відділу моделювання та прогнозування економічного розвитку
e-mail: skrypnichenko@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3804-9857>

Л.І. КУЗНЕЦОВА, канд. екон. наук,
старший науковий співробітник відділу моделювання
та прогнозування економічного розвитку
e-mail: lik_555@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8711-7487>

ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»
вул. Панаса Мирного, 26, 01011, Київ, Україна

ВИКЛИКИ З БОКУ ПОПИТУ І ПРОПОЗИЦІЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВОЄННИХ ДІЙ ТА ОЦІНКА ЇХ ВПЛИВУ НА МАКРОДИНАМІКУ

Показано, що подальший розвиток економічної ситуації в українській економіці складно прогнозувати, оскільки повномасштабна війна України з РФ, яка вже призвела до колосальних втрат усієї соціально-економічної системи країни, триває і господарська система країни щодня зазнає нових руйнувань. Оцінено виклики для попиту і пропозиції, з якими стикнеться економіка України у 2023 р. й у короткостроковій перспективі, досліджено їх вплив на основні макроекономічні показники.

Ключові слова: наслідки воєнних дій; попит внутрішнього і зовнішнього ринків; пропозиція українських товаровиробників; валовий внутрішній продукт.

Ц и т у в а н н я: Скрипниченко М.І., Кузнєцова Л.І. Виклики з боку попиту і пропозиції економіки України під час воєнних дій та оцінка їх впливу на макродинаміку. *Економіка України*. 2023. № 8. С. 47—60. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2023.08.047>

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2023. Стаття опублікована на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

У «Нарисі про відбудову України», підготовленому Центром дослідження економічної політики (Centre for Economic Policy Research — CEPR), зазначено, що реконструкція України відкриває унікальну можливість модернізувати країну й забезпечити її майбутнє. Проте в доповіді також підкреслюється, що конкретні кроки з відновлення можуть бути розроблені тільки тоді, коли буде більше інформації про результати війни¹. Цим проблемам уже присвячено багато наукових досліджень. З останніх необхідно відзначити публікацію лауреатів Нобелівської премії Абхіджит Банерджі (Abhijit Banerjee) і Естер Дюфло (Esther Duflo) [1], які досліджують фактори успішного відновлення європейських країн після Другої світової війни, політику окремих країн, спрямовану на забезпечення стабільного зростання, причини й наслідки трудової міграції тощо. Досвід країн з післявоєнного відновлення розглядається в працях С. Іванова [2], М. Скрипниченко і Л. Кузнєцової [3; 4] та в інших публікаціях^{2, 3, 4}, які присвячено майбутньому відновленню України. Проте економіка країни кожен день стикається з викликами, що сформувалися й далі формуються воєнними діями, тому вкрай важливо швидко і ефективно реагувати на зміни соціально-економічної ситуації.

На сьогодні вже опубліковано декілька прогнозів динаміки ВВП України у 2023 р., які суттєво різняться за показниками. Так, Мінекономіки переглянуло попередній макропрогноз на поточний рік, погіршивши темп зростання ВВП України у 2023 р. з 3,2 до 1 %⁵; інвестиційна компанія Dragon Capital, навпаки, покращила свій прогноз спаду ВВП з –5 % до –0,5 %⁶; Міжнародний валютний фонд очікує у 2023 р. зростання українського ВВП максимум на 1 %; Європейський банк реконструкції та розвитку також суттєво погіршив прогноз зростання ВВП України в поточному році з 8 % (станом на вересень 2022 р.) до 1 %⁷. Водночас

¹ A Blueprint for the Reconstruction of Ukraine. CEPR. 2022. Apr 08. URL: <https://voxeu.org/content/blueprint-reconstruction-ukraine> (дата звернення: 28.11.2022).

² Новіков В. Яка модель для відбудови економіки після війни потрібна Україні. *Економічна правда*. 2022. 16 бер. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/03/16/684116/> (дата звернення: 05.05.2022).

³ Сірук М. Південнокорейський феномен. *День*. 2012. 27 бер. URL: <https://day.kyiv.ua/uk/article/den-planeti/pivdennokoreyskiy-fenomen> (дата звернення: 12.06.2022).

⁴ 5 історій економічного успіху після війни: світовий досвід для України. *LB.ua*. 2022. 13 квіт. URL: https://lb.ua/economics/2022/04/13/513199_5_istoriy_ekonomichnogo_uspihu_pisl_ua.html (дата звернення: 25.06.2022).

⁵ Павлиш О. Мінекономіки погіршило прогноз зростання ВВП України цього року до 1 %. *Економічна правда*. 2023. 06 бер. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2023/03/6/697735/> (дата звернення: 06.03.2023).

⁶ Жирій К. Dragon Capital змінив прогноз щодо економіки України. *УНІАН*. 2023. 06 бер. URL: <https://www.unian.ua/economics/finance/dragon-capital-zminiv-prognoz-shchodo-ekonomiki-ukrajini-12169335.html> (дата звернення: 21.03.2023).

⁷ Жарикова А. ЄБРР значно погіршив прогноз по економіці України на цей рік. *Економічна правда*. 2023. 16 лют. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2023/02/16/697116/> (дата звернення: 10.04.2023).

Moody's прогнозує скорочення реального ВВП в Україні близько -2% у 2023 р.⁸ Отже, ураховуючи швидкість змін, які відбуваються в соціально-економічній ситуації України через продовження воєнних дій, актуалізація прогнозів динаміки ВВП залишається необхідним інструментом державного менеджменту.

Практично всі наявні прогнози на 2023 р. були розроблені виходячи з таких умов:

- поступове поживлення діяльності в районах, що не перебувають у зоні активних бойових дій;
- збереження доступу до зернового коридору;
- відсутність подальшої ескалації війни.

Усі прогнози визначальним фактором вважають термін закінчення воєнних дій. При цьому в більш ранніх прогнозах розглядалося два строки — середина 2023 р. і кінець року; більш пізні прогнози розроблено виходячи із закінчення воєнних дій на кінець 2023 р.

В умовах воєнного часу, за відсутності значного масиву даних офіційної статистики, при визначенні впливу окремих факторів на розвиток макроекономічної ситуації посилюється роль експертних оцінок, що й зумовлює суттєві відмінності представлених прогнозів. Хоча при їх розробці враховувалися дві основні групи факторів — ті, які формують попит, і ті, які визначають можливості пропозиції, — їх деталізація і кількісна оцінка окремими розробниками прогнозів значно відрізнялися.

Отже, **мета статті** — розкрити наслідки воєнних дій, насамперед руйнування інфраструктури, для попиту внутрішнього і зовнішнього ринків України й пропозиції українських товаровиробників, актуалізувати прогноз короткострокової динаміки ВВП з урахуванням оцінки їх впливу на розвиток соціально-економічної ситуації.

Станом на лютий 2023 р. загальна сума прямих задокументованих збитків, завданих інфраструктурі України, оцінювалася в 143,8 млрд дол.⁹ Найбільших руйнувань зазнав житловий фонд, збитки якого оцінюються в 54 млрд дол., або майже 40 % загальних прямих збитків інфраструктури. Загалом на цей час пошкоджено або зруйновано 153,86 тис. житлових будинків, серед яких: 136 тис. — приватні, 17,5 тис. — багатоквартирні й 0,3 тис. — гуртожитки. При цьому, за оцінками, з них повністю зруйновано понад 40 %. Хоча в цілому по Україні частка зруйнованого житла є досить невисокою — близько 7,3 % загальної площі житлового фонду країни, про-

⁸ Moody's downgrades Ukraine's ratings to Ca with a stable outlook. Moody's Investors Service. 2023. Feb 10. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/Moody's%20downgrades%20Ukraine's%20ratings%20to%20Ca%20with%20a%20stable%20outlook%20_%20Rating%20Action%20_%20Moody's.pdf

⁹ Звіт про прямі збитки інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії росії проти України за рік від початку повномасштабного вторгнення. Березень 2023. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2023/03/UKR_Feb23_FINAL_Damages-Report-1.pdf

те по окремих регіонах вона величезна. Найбільш важка ситуація склалася на тих територіях, де відбувались активні бойові дії: у Донецькій, Київській, Луганській, Харківській областях, на які припадає майже 85 % руйнувань, отже, і частка повністю зруйнованого житла там є дуже високою. У таких містах, як Маріуполь, Харків, Чернігів, Северодонецьк, Рубіжне, Бахмут, Мар'їнка, Лисичанськ, Попасна, Ізюм, Волноваха, руйнування сягають 90 %, а в окремих містах не залишилося жодного вцілілого будинку.

Крім того, унаслідок воєнних дій пошкоджено або зруйновано 4497 тис. об'єктів соціальної сфери, освіти й охорони здоров'я. Руйнування соціальної інфраструктури також зосереджено в регіонах активних бойових дій: у Донецькій області пошкоджено, а частіше зруйновано 36 % закладів охорони здоров'я, 21 % адміністративних установ, 18 % закладів освіти; у Луганській області пошкоджено або зруйновано 11 % соціальної сфери; у Харківській області зруйновано 23 % закладів охорони здоров'я, 34 % освітніх установ тощо. І що важливо — руйнування продовжуються щодня. Зруйнована соціальна інфраструктура — це один з найважливіших і водночас найважчих і найскладніших для подолання наслідків воєнних дій.

Важливість відновлення соціальної інфраструктури в цілому пов'язана з тим, що **це абсолютно необхідна умова** вирішення іншого дуже значущого для існування нашої країни завдання, без якого нове майбутнє України неможливе, — **забезпечення збереження населення загалом і людського капіталу зокрема**. За даними на середину 2022 р., з України виїхало понад 9,5 млн осіб, або 23 % населення країни¹⁰. Насамперед це люди з регіонів активних воєнних дій, тобто тих, де соціальна інфраструктура зруйнована найбільше. Щоб повернутися в Україну, вони мають знати, куди вони повертаються, тобто бути впевнені, що матимуть житло. Переважна частина мігрантів — жінки працездатного віку і діти¹¹.

Відповідно до останніх опитувань, третина українців, що виїхали за межі України, планують повернутись, але вже сьогодні 10 % стверджують, що виїхали назавжди, а майже половина опитуваних (47 %) не вирішили остаточно. Чим довше люди перебуватимуть за кордоном, тим вищою буде ймовірність того, що жінки, умотивовані бажанням забезпечити нормальні умови проживання своїм дітям, знайдуть роботу і облаштують своє життя там. Отже, після закінчення воєнних дій ці сім'ї, скоріше за все, не повернуться в Україну, і це означатиме не лише гуманітарну катастрофу¹², але й втрату людського капіталу — **фундаменту технологічної**

¹⁰ Цей показник розраховано за даними Держстату України про чисельність населення у 41,6 млн осіб, тоді як, за оцінками Інституту демографії НАН України, вона є суттєво меншою — 37,3 млн осіб, отже, можливо, виїхало більше чверті населення.

¹¹ Близько 2 млн дітей.

¹² Чисельність населення України має стійку тенденцію до скорочення з 1991 р. У 2020 р. в Україні народилося 293 457 немовлят — на 58 % менше, ніж у 2010 р. Унаслідок війни демографічна ситуація стає катастрофічною, і втрата значної частини працездатного населення, а головне дітей — це втрата потенціалу майбутнього.

перебудови країни¹³. Без повернення цього населення на звільнені території їх відновлення і розвиток будуть просто неможливими.

Є ще один аспект впливу значних масштабів закордонної міграції українців: виїзд чверті населення країни — це відповідне звуження внутрішнього ринку і скорочення споживчого попиту. За даними Світового банку, скорочення приватного споживання до кінця 2022 р. оцінюється на рівні 50 % від показників 2021 р., тобто близько 68 млрд дол. Водночас, за словами заступника голови НБУ С. Ніколайчука, українці, які виїхали за кордон, витратили у 2022 р. в інших країнах 20 млрд дол. Таким чином, закордонна міграція українців призвела до втрати 15—20 % приватного споживання. У 2023 р. ця сума прогнозується на рівні близько 24 млрд дол., отже, і в поточному році приватне споживання лишатиметься суттєво звуженим. Його скорочення на тлі обмежених воєнними діями можливостей України задовольняти попит зовнішнього ринку (у 2022 р. обсяг експорту скоротився на 35 %) негативно впливає на пропозицію українських виробників, рентабельність виробництва та інвестиційний потенціал економіки¹⁴.

Важкість і складність подолання наслідків руйнування житлової та соціальної інфраструктури полягають не лише у величезній вартості її відновлення (майже 93 млрд дол.)¹⁵, хоча і це проблема, яку знекровлена війною економіка України без допомоги партнерів не подолає. Найсерйознішим викликом є те, що відбудова цієї інфраструктури є практично таким самим невідкладним завданням, як і відновлення критичної інфраструктури (об'єктів енергетики, водо- і теплопостачання, мостів тощо), що вимагає додатково майже 55 млрд дол. Максимальний обсяг будівельних робіт, які в Україні виконувалися за рік, не перевищував 4 млрд дол., при цьому імпорт будівельних матеріалів стійко зростав. У будівельній галузі було зайнято близько 4,5 % усього зайнятого населення, або понад 690 тис. осіб. Це означає, що власні потужності будівництва є мізерними порівняно з масштабами тих робіт, які необхідно здійснити в короткостроковій перспективі. Отже, Україна потребуватиме допомоги і будівельною технікою, і будівельними матеріалами, і навіть робочою силою.

Особливо гостро дефіцит робочої сили відчуватиметься на регіональному рівні, насамперед там, де відбувалися активні бойові дії і з яких

¹³ За результатами дослідження Доц, зокрема, 60 % ІТ-фахівців залишили свої домівки, а 54 % з них виїхали за межі України. З Харкова і Чернігова виїхали 90 % ІТшників.

¹⁴ Позитивним результатом цього є лише те, що обмежений попит дещо гальмує споживчу інфляцію.

¹⁵ Загальна оцінка прямих, непрямих втрат і потреб економіки України в розрізі галузей у відновленні, у грошовому вимірі. *Київська школа економіки*. 2023. 26 січ. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2023/03/UKR_Feb23_FINAL_Damages-Report-1.pdf

Кількість сіл, зниклих з карти України за останні 20 років

Області	Кількість сіл, де зареєстровано 0 жителів
Полтавська	79
з них у Решетилівській громаді	11
Сумська	73
з них у Кролевецькій громаді	7
Чернігівська	53
з них у Корюківській громаді	5
Кіровоградська	48
з них у Кетрисанівській громаді	8
Дніпропетровська	40
з них у Лихівській громаді	6
Харківська	36
з них у Дворічанській громаді	5
Житомирська	28
з них у Народицькій громаді	11
Черкаська	22
з них у Вільшанській громаді	9
Миколаївська	17
Львівська	16
Херсонська	15
з них у Генічеській громаді	7
Вінницька	15
Луганська	14
Донецька	14
Закарпатська	13
Одеська	10
Київська	8
Запорізька	7
Івано-Франківська	6
Волинська, Хмельницька, АРК	5
Тернопільська	4
Рівненська	2

Джерело: складено авторками за: Скільки сіл зникло з карти України за останні 20 років. *Zemliak.com*. 2021. 19 лис. URL: <https://zemliak.com/reityngy/1389-mertvi-sela-ukrajini-reyting-regioniv-za-kilkistyu-vimirayuchih-sil-spiski> (дата звернення: 14.04.2023).

було евакуйовано більшість населення (а повертатися йому після завершення війни буде просто нікуди). У цих умовах посилюється роль територіальних громад, і тут виникає ще одна проблема: а чи все зруйноване необхідно відновлювати?

В Україні вже є повністю знищені села і значна частина міст, у першу чергу, тих, які були розташовані на лінії зіткнення, де всю інфраструктуру зруйновано вщент. На нашу думку, їх треба не відновлювати, а зводити заново. Отже, уже сьогодні слід розробляти проекти для Харкова¹⁶, Маріуполя, Чернігова, Бучі, Бородянки, Гостомеля, Кухарів, Підгайного, Тетерівського і багатьох інших зруйнованих сіл і міст за всіма сучасними стандартами енергоефективності й екологічності (у тому числі переробки сміття і відходів), з оптимальним набором і розташуванням об'єктів соціальної (транспортної, екологічної, медичної, освітньої) інфраструктури, а з огляду на сусідство РФ — і з обов'язковою наявністю укриттів¹⁷ у кожній територіальній громаді. Крім того, при розробці цих проектів слід ураховувати і те, що станом на початок листопада 2021 р. в Україні існувало 542 «мертвих» села, де офіційно не було зареєстровано жодного жителя, при цьому окремі області налічували від 4 до 79 таких сіл, а в деяких територіальних громадах їх було до 11 (табл.).

За даними дослідження Інституту демографії та соціальних досліджень НАН України, ще 4684 села знаходяться на межі зникнення (там проживають менше 50 осіб). Тільки цей факт свідчить про те, що в системі місцевого самоврядування України лишаються проблеми, які стримують інтенсивний розвиток на місцях і без вирішення яких не вдасться забезпечити ефективне повоєнне відновлення. З огляду на це, необхідно, не чекаючи завершення воєнних дій, опрацьовувати проекти оновлення системи місцевого самоврядування, у якій має бути передбачений, зокрема, раціональний поділ на територіальні громади.

Величезних збитків зазнала і промисловість України. За даними на лютий 2023 р.¹⁸, унаслідок воєнних дій щонайменше 423 великих і середніх, а також десятки тисяч малих підприємств було пошкоджено або зруйновано. Загальна сума прямих збитків підприємств, включно з державними і приватних осіб-підприємців, оцінюється в 13 млрд дол., з них 9 млрд дол. припадають на збитки великих і середніх підприємств. Необхідна ж сума для відновлення сягає 24,9 млрд дол.

Переважну кількість зруйнованих і пошкоджених підприємств сконцентровано в шести областях — Київській і Донецькій (по 17 % від загальної кількості), Запорізькій (14 %), Харківській (13 %), Луганській (10 %) і Миколаївській (8 %). Згідно з оцінкою експертів проекту KSE Institute «Росія заплатить», 19 приватних і державних підприємств (а це 17 % великих і середніх) зруйновано повністю, ще 90 (відповідно, 83 %)

¹⁶ Харків, який уже почав розробляти проект будівництва «нового Харкова», має стати прикладом.

¹⁷ Для міських будинків — підземних парковок.

¹⁸ Загальна оцінка прямих, непрямих втрат і потреб економіки України в розрізі галузей у відновленні, у грошовому вимірі. *Київська школа економіки*. 2023. 26 січ. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2023/03/UKR_Feb23_FINAL_Damages-Report-1.pdf

пошкоджено частково¹⁹. Проте найбільших втрат зазнав приватний сектор (майже 70 % від загальної суми збитків). Загалом же серед усіх постраждалих підприємств повністю зруйновано і потребують відновлення з нуля 65 %²⁰.

Найбільше постраждала металургійна галузь України: повне руйнування тільки «Азовсталі» й ММК імені Ілліча означає втрату третини потенціалу галузі. Значних збитків також зазнали нафтопереробна і коксохімічна промисловість, машинобудування і виробництво споживчих товарів. Загальні втрати економіки внаслідок воєнних дій у 2022 р. Мінекономіки України оцінило в 30,4 % падіння ВВП. При цьому за дев'ять місяців 2022 р. промислове виробництво скоротилося на 35 %, будівництво — на 65,3 %, роздрібна торгівля — на 20 %, експорт товарів — на 35 %²¹.

Оцінити подальший розвиток економічної ситуації в українській економіці складно, головним чином, через те, що конфлікт продовжується і господарська система країни щодня зазнає нових втрат. Залишаються вкрай невизначеними наслідки воєнних дій на тих територіях, що мають бути звільнені, як і терміни їх закінчення. Проте вже сьогодні можна оцінити ті виклики у сфері економічної діяльності, з якими стикнеться економіка України у 2023 р. Найбільш серйозними з них є такі.

З боку попиту:

- у задоволенні зовнішньої складової сукупного попиту України залишається актуальною неможливість підтримувати обсяги традиційного експорту товарів і послуг через руйнування логістичних ланцюгів, насамперед блокування морських портів, і виробничих потужностей експортоорієнтованих виробництв. Так, зокрема, неможливо очікувати збільшення експорту чорних металів, обсяги якого скоротилися на понад 60 % у 2022 р., і сільськогосподарської продукції з високою ймовірністю скорочення в поточному році порівняно з 2022 р. не лише через ускладнення логістики (з липня 2023 р. зернова угода РФ не пролонгована), але й через несприятливу ситуацію у вітчизняному аграрному секторі. Так, у зерновому секторі АПК, на експорт продукції якого припадає друга за величиною частка товарного експорту України, у 2022 р. врожай основних зернових культур оцінювався в 64 млн т (у 2021 р. — 106 млн т). У 2023 р. озима посівна кампанія виконана на 94 % від плану, при цьому сам план був на 40 % меншим від минулорічного. Перспективи ж посіву ярових значною мірою залежатимуть від подальшого перебігу війни. Постраждала також олійна галузь України, на екс-

¹⁹ Там само.

²⁰ Мороз М., Бондаренко Є. Збитки промисловості через війну. *Вокс Україна*. 2022. 07 вер. URL: <https://voxukraine.org/zbytky-promyslovosti-cherez-vijnu/> (дата звернення: 10.04.2023).

²¹ Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 20.03.2023).

порт продукції якої припадало понад 10 % товарного експорту: лише в Харківській і Запорозькій областях пошкоджено підприємства, на яких перероблялося до третини врожаю соняшника;

- попит внутрішнього споживчого ринку не демонструватиме значного зростання, що зумовлено не лише масштабом міграції, але й значним падінням доходів населення. Державна служба статистики України не опублікувала дані щодо динаміки доходів і реальної заробітної плати у 2022 р., проте результати досліджень Групи «Рейтинг» засвідчують падіння доходів у період війни у 64 % українців. Зокрема, у 18 % опитаних дохід зменшився незначно, у 32 % — значно, 14 % втратили практично всі доходи. Серед тих, хто до війни мав роботу, у звичному режимі працюють лише 36 %, віддалено або частково — 19 %, знайшли нову роботу — 6 %, втратили роботу й нині не працюють — 37 %²².

За даними опитування порталу rodota.ua, у 2022 р. 64 % українських роботодавців не підвищували зарплату працівникам; 42% не планують цього робити і у 2023 р.²³ Саме це зумовило скорочення в минулому році на 26,6 % кінцевих споживчих витрат домашніх господарств. Тоді зростали лише витрати сектору загального державного управління, що зумовлено масштабними витратами на потреби оборони: їх питома вага в загальних кінцевих витратах зросла з 20,4 % у 2021 р. до 36,7 % у 2022 р.²⁴ Це відбувається на тлі досить високих темпів споживчої інфляції: індекс споживчих цін у грудні 2022 р. до грудня 2021 р. становив 126,6 %, при цьому ціни на продукти харчування зросли на 34,4 %, на предмети домашнього вжитку — на 26,5 %, послуги з охорони здоров'я — на 19,9 %, а транспортні послуги — на 42,9 %. Темпи зростання цін на окремі продовольчі товари значно перевищили середні показники інфляції: індекс цін на яйця склав 176,6 %, фрукти — 173,8, овочі — 151,8, рибу і рибопродукти — 145,8 %²⁵. НБУ прогнозує незначне уповільнення інфляції у 2023 р., проте безробіття залишатиметься на високому рівні, а зростання реальної заробітної плати не перевищить 3,3 %. Внутрішній споживчий попит зберігатиме орієнтацію насамперед на

²² Ринок праці в умовах війни: тенденції та перспективи. *Національний інститут стратегічних досліджень*. 2022. 25 жов. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/rynok-pratsi-v-umovakh-viyny-tendentsiyi-ta-perspektyvy> (дата звернення: 10.04.2023).

²³ Гончаренко К. Як війна вплинула на ринок праці, рівень зарплати та роботу компаній у 2022 р. Аналітика від rodota.ua. *budni*. 2023. 30 січ. URL: <https://budni.rabota.ua/ua/victory/yak-viyna-vplinu-na-rinok-pratsi-riven-zarplat-ta-robotu-kompaniy-u-2022-rotsi-analitika-vid-rodota-ua> (дата звернення: 26.06.2023).

²⁴ Зміна обсягу валового внутрішнього продукту за 2022 р. *Державна служба статистики України*. URL: <https://ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 20.06.2023).

²⁵ Індекси споживчих цін на товари і послуги у 2022 р. (до грудня попереднього року). *Державна служба статистики України*. URL: <https://ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 14.04.2023).

продовольчу групу товарів і, як і у 2022 р., здебільшого задовольнятиметься за рахунок імпорту²⁶;

- різке падіння інвестиційної діяльності, зумовлене як відсутністю власних коштів підприємств, що є основним джерелом капітальних інвестицій, так і активними воєнними діями, гранично обмежуватиме валове нагромадження основного капіталу (яке у 2022 р. скоротилося на 34,3 % порівняно з 2021 р.)²⁷.

З боку пропозиції:

- у 2022 р. руйнування і захоплення окупантами активів промислових підприємств стали основними факторами скорочення промислового виробництва і формування дефіциту значного асортименту споживчих товарів і товарів проміжного споживання. Попит на цю продукцію задовольнявся за рахунок імпорту: хоча імпорт у минулому році скоротився порівняно з 2021 р. практично за всіма позиціями, за окремими це зменшення було незначним (наприклад, за імпортом зернових культур, готових продуктів харчування), а за такими товарами, як овочі, керамічні вироби, головні убори, одяг, порох і вибухові речовини, навіть суттєво зріс. Протягом року пропозиція промисловості України поступово адаптувалася до умов воєнного часу і потреб війни: значну частину (761 од.) підприємств було передислоковано із зон активних бойових дій у безпечні регіони, де вони відновили свою роботу. Багато підприємств з виробництва військової техніки і зброї не лише продовжують, а і масштабують своє виробництво²⁸. Лише від початку війни було відкрито 84 приватні компанії і дев'ять нових ФОПів з виготовлення зброї або військової техніки. Водночас пропозиція національних виробників окремих споживчих товарів залишатиметься недостатньою для задоволення навіть звуженого попиту внутрішнього ринку внаслідок як руйнування активів підприємств, так і дефіциту сировини для переробки;

- ситуація в аграрному секторі України залишатиметься важкою. У минулому році скорочення обсягів виробництва продукції рослинництва становило 35—40 % порівняно з 2021 р.: загалом вдалося зібрати понад 70 млн т урожаю, з яких 54 млн т — зернові. При цьому 20 % урожаю кукурудзи із засіяних на початок 2023 р. площ залишалися незібраними, оскільки

²⁶ За даними Державної служби статистики України, у 2022 р. від'ємне сальдо зовнішньої торгівлі України товарами і послугами збільшилось у понад 6 разів, при цьому при скороченні загальної вартості імпорту за окремими його групами товарів його зростання становило від 4 до 75 % (за головними уборами — майже в 9 разів), а за послугами для переробки товарів — на 70 %. *Державна служба статистики України*. URL: <https://ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 26.06.2023).

²⁷ Зміна обсягу валового внутрішнього продукту за 2022 р. *Державна служба статистики України*. URL: <https://ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 20.06.2023).

²⁸ Ожогіна О. Безпілотники, далекобійна зброя та натівські снаряди: що виготовляє Україна під час війни. 24 Канал. 2023. 16 лют. URL: https://24tv.ua/economy/oboronni-pidpriyemstva-ukrayini-pid-chas-viyni-zasnovano-novi_n2250745 (дата звернення: 14.04.2023).

ки руйнування енергетичної інфраструктури зумовило суттєвий дефіцит електроенергії, необхідної для сушіння зерна. Це унеможливило проведення необхідної підготовки цих угідь до посівної ярових цього року. За попередніми даними структурних підрозділів обласних державних адміністрацій, станом на 30 грудня 2022 р. очікувана посівна площа всіх категорій господарств на підконтрольних Україні територіях під урожай 2023 р. мала скласти 21,8 млн га, що є на 6,8 млн га меншим від показника 2021 р. (28,6 млн га). Це означає, що у 2023 р. збір зернових може скоротитися до 35 млн т. Крім того, сільгоспвиробники вкрай обмежені в обігових коштах, що на тлі суттєвого подорожчання паливно-мастильних матеріалів і добрив ускладнює проведення якісної посівної, а це означатиме ще суттєвіше зменшення валового збору. До того ж у зоні ризикованого проведення сільгоспробіт через активні воєнні дії та обстріли залишаються регіони, на які припадало близько третини виробництва овочів відкритого ґрунту. Отже, у поточному році значна частина попиту внутрішнього ринку України на овочі задовольнятиметься за рахунок імпорту, що підтримуватиме високі ціни у відповідному сегменті споживчого кошику.

У тваринництві, насамперед у виробництві молока, також склалася важка ситуація. Переважна частина молока, яке надходить на переробку, виробляється приватним сектором: 72,5 % поголів'я корів у 2021 р. знаходилось у приватній власності населення. Ведення воєнних дій, евакуація населення зумовили суттєве скорочення поголів'я корів (з 1544 тис. до 1341 тис. голів), при цьому в населення воно зменшилося на 166 тис. голів, тоді як промислові виробники втратили лише 37 тис. голів²⁹. Наявне стадо може забезпечити надходження на переробку близько 2,8—2,9 млн т молока. Це суттєво менше, ніж потужності тих молокопереробних підприємств, які сьогодні працюють на вільних територіях. З початку воєнних дій галузь втратила 38 підприємств, і на кінець 2022 р. працювало 73 підприємства, загальна потужність яких становила 4,9 млн т сировини;

- хоча масштабне руйнування інфраструктури, спричинене воєнними діями, сформувало величезний попит на будівельні роботи, обсяг їх проведення гранично обмежений безперервними повітряними атаками практично по всій території України. Будівельні роботи з відновлення соціальної та житлової інфраструктури проводяться лише в найбільш безпечних регіонах, і така ситуація триватиме, доки триватимуть активні бойові дії, отже, принаймні в I півріччі 2023 р. масштабні будівельні роботи не проводитимуться;

- серед видів діяльності сфери послуг потенціал певного зростання сформувався лише в роздрібній торгівлі: у I кварталі 2023 р. індикатор ділової упевненості в роздрібній торгівлі підвищився порівняно з IV кварталом

²⁹ Поголів'я корів в усіх категоріях господарств у 2022-му скоротилося на 13%. Аналітичні підсумки року. *Асоціація виробників молока*. 2023. 03 лют. URL: <https://avm-ua.org/uk/post/pogoliva-koriv-v-usih-kategoriiah-gospodarstv-u-2022-mu-skorotilos-na-13-analiticni-pidsumki-roku> (дата звернення: 15.04. 2023).

2022 р. на 3,4 відсоткового пункту і становить +10 %. Роздрібна торгівля поки що єдиний з основних видів діяльності, де індикатор ділової упевненості додатний. За даними дев'яти місяців 2022 р., обсяг роздрібною торгівлі скоротився на 20,1 %. Інформації щодо подальшої динаміки Державна служба статистики України не надала, проте вже з III кварталу показники ділової упевненості почали покращуватися і в IV кварталі 2022 р. стали додатними, що зумовлюється, головним чином, адаптацією функціонування торгівлі до умов війни і формуванням нових логістичних маршрутів.

За оцінками Інституту економіки та прогнозування НАН України, зробленими на основі аналізу наведених викликів, за умов припинення воєнних дій на території України до кінця поточного року динаміка вітчизняного ВВП вийде з глибокої минулорічної рецесії завдяки ознакам економічного пожвавлення у сферах промисловості, будівництва, транспортних перевезень тощо, але залишатиметься від'ємною на рівні –2,0—4,5 % у річному вимірі за підсумками 2023 р. Головними ризиками, що заважатимуть відновленню економічного зростання в поточному році, будуть триваючі військові атаки РФ на об'єкти енергетичної і транспортної інфраструктури, продовження вимушеної міграції українців за кордон, блокування «зернового коридору», ескалація і невизначена тривалість військових дій в Україні.

ВИСНОВКИ

Виходячи з проведеного аналізу можна констатувати, що доки триватимуть воєнні дії, сукупний попит в Україні не зможе відігравати потужної стимулюючої ролі для пропозиції українських виробників товарів і послуг. Суттєве падіння доходів населення і масштабність його міграції за межі країни продовжать негативно впливати на споживчий попит внутрішнього ринку в цілому і сфери послуг зокрема. Винятком є роздрібна торгівля. Позитивні зміни в її діяльності почали формуватися наприкінці 2022 р., тому саме ця сфера може забезпечити зростання у 2023 р. роздрібного товарообороту на 5—8 % порівняно з 2022 р. Ця тенденція зберігатиметься і в перспективі.

У 2023 р. пропозиція українських виробників окремих споживчих товарів залишатиметься недостатньою для задоволення навіть звуженого попиту внутрішнього ринку. Водночас позитивна динаміка сформувалася в оборонно-промисловому комплексі України, де відбуваються активне виробництво бронетехніки, морських і радарних систем, високоточного озброєння, боєприпасів, авіабудування і ремонт воєнної техніки. Таким чином, у 2023 р. можна чекати на загальне зростання промислового виробництва на рівні 4—7 %. Закінчення воєнних дій сприятиме прискоренню динаміки розвитку промисловості України. В аграрному секторі збережеться падіння обсягів виробництва, насамперед у рослинництві, через неможливість проведення якісної посівної і подальше зменшення засіяних сільськогосподарських угідь. За оптимістичним сценарієм, загальне скорочення сільськогосподарського виробництва може становити додатково 10 %, а в разі негативного розвитку ситуації — 15—20 %.

Отже, зберігається високий ступінь невизначеності соціально-економічної ситуації до кінця 2023 р. і протягом 2024 р., що головним чином пов'язано з неможливістю спрогнозувати термін і умови закінчення «гарячої фази» воєнних дій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Abhijit B.V., Duflo E. Good Economics for Hard Times: Better Answers to Our Biggest Problems. Penguin Random House, 2019. URL: <https://gdsnet.org/BanerjeeandDufloGoodEconomicsforHardtimes2019.pdf>
2. Іванов С.В. Економічне відновлення і розвиток країн після збройних конфліктів та воєн: невтрачені можливості для України. *Економіка України*. 2019. № 1. С. 75—89. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2019.01.075>
3. Скрипниченко М.І. Макроекономічні оцінки і прогнози повоєнного відновлення економіки України. *Економічна теорія*. 2022. № 2. С. 29—43. <https://doi.org/10.15407/etet2022.02.029>
4. Скрипниченко М.І., Кузнецова Л.І., Білоцерківець О.Г. Сценарні макрооцінки післявоєнної відбудови економіки України. *Економіка і прогнозування*. 2022. № 3. С. 48—74. <https://doi.org/10.15407/eip2022.03.048>

Надійшла 25.05.2023

Прорецензована 14.06.2023

Доопрацьована 07.07.2023

Підписана до друку 11.07.2023

REFERENCES

1. Abhijit B., Duflo E. Good economics for hard times: Better answers to our biggest problems. Penguin Random House, 2019. URL: <https://gdsnet.org/BanerjeeandDufloGoodEconomicsforHardtimes2019.pdf>
2. Ivanov S. Economic recovery and development of countries after armed conflicts and wars: Ukraine's opportunities that have not lost yet. *Economy of Ukraine*, 2019, No. 1, pp. 75-89. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2019.01.075> [in Ukrainian].
3. Skrypnychenko M. Macroeconomic assessments and forecasts of the post war recovery of Ukraine's economy. *Economic theory*, 2022, No. 2, pp. 29-43. <https://doi.org/10.15407/etet2022.02.029> [in Ukrainian].
4. Skrypnychenko M., Kuznietsova L., Bilotserkivets O. Scenario based macro assessments of the post-war recovery of Ukraine's economy. *Economy and Forecasting*, 2022, No. 3, pp. 48-74. <https://doi.org/10.15407/eip2022.03.048> [in Ukrainian].

Received on May 25, 2023

Reviewed on June 14, 2023

Revised on July 7, 2023

Signed for printing on July 11, 2023

Mariia Skrypnychenko, Dr. Sci. (Econ.),
Corresponding Member of the NAS of Ukraine,
Chief Research Fellow with Officiation of Head
of Modeling and Forecasting Department of Economic Development
Institute for Economics and Forecasting of the NAS of Ukraine
26, Panas Myrnoho St., Kyiv, 01011, Ukraine

Lidiia Kuznietsova, PhD (Econ.),
Senior Scientific Researcher of Modeling
and Forecasting Department of Economic Development
Institute for Economics and Forecasting of the NAS of Ukraine
26, Panas Myrnoho St., Kyiv, 01011, Ukraine

CHALLENGES FROM THE OFFER AND DEMAND SIDES OF THE UKRAINIAN ECONOMY DURING THE MILITARY ACTIONS AND ASSESSMENT OF THEIR IMPACT ON MACRODYNAMICS

Mass destruction of almost all types of infrastructure, the death of thousands of Ukrainian militaries and civilians, migration of millions of refugees abroad have already become the consequences of a full-scale war in Ukraine. The destruction of the infrastructure eliminated the assets of enterprises and complicated or disrupted the supply chains of both raw materials and finished products. A severe situation emerged in the agricultural sector, where the essential abundance of the country, namely fertile agricultural land, is being polluted and destroyed. It is difficult to predict the further development of the economic situation in the Ukrainian economy, specifically due to the fact that the war continues and the economic system suffers new losses every day. The consequences of hostilities in territories that must be liberated remain uncertain, as well as the terms of the end of hostilities. However, it is obvious already that the main challenges for offer and demand, which the Ukrainian economy will face in the near future, will be destroyed infrastructure, damaged or mined agricultural lands, a significant drop in the personal sector, and the scale of population movement outside the country. All this will negatively affect the consumer demand of the domestic market in general and the service sector in particular, and the offer of Ukrainian producers of several consumer goods will remain insufficient to satisfy even the narrowed demand of the domestic market. Under the conditions of the cessation of hostilities on the territory of Ukraine by the end of the current year, the dynamics of Ukraine's GDP will emerge from last year's deep recession but be unfavorable according to the results of the year 2023.

Keywords: *consequences of hostilities; the demand of domestic and foreign markets; the offer of Ukrainian producers; Gross Domestic Product.*